

MAŁGORZATA SOLARZ

m_solarz@op.pl

*Zwiększanie odporności finansowej gospodarstw domowych jako
warunek trwałej inkluzji finansowej*

Increasing Financial Resilience of Households as the Condition for Long-Lasting Financial Inclusion

Słowa kluczowe: odporność finansowa, wykluczenie finansowe, finanse osobiste

Keywords: financial resilience, financial exclusion, personal finance

Kod JEL: D10, D14, I22

Wstęp

Współczesne uwarunkowania funkcjonowania gospodarstw domowych sprawiają, że są one narażone na różnego rodzaju problemy finansowe, określane mianem szoków czy kryzysów finansowych. Niektóre z gospodarstw domowych mimo nieprzychylnych zdarzeń losowych, przekładających się na ich sytuację finansową, radzą sobie całkiem dobrze, inne zaś popadają w kryzys i jeśli nie potrafią go przezwyciężyć – stają się nadmiernie zadłużone, a nawet wykluczone finansowo. Ową zdolność niepopadania w kryzysy bądź radzenia sobie z nimi, kiedy się już pojawiają, nazywa się odpornością finansową (*financial resilience*) gospodarstwa domowego. Według danych Banku Światowego ponad 1/5 ludności świata deklaruje brak odporności finansowej, są to głównie osoby o niskich dochodach [Demirguc-Kunt i in., 2015, s. 54]. Niemniej ze względu na to, iż zdarzenia losowe mogą być udziałem każdego gospodarstwa domowego, wszystkie te podmioty powinny mieć świadomość znaczenia odporności finansowej oraz podejmować działania mające na celu jej

wzmacnianie. Odporność finansowa stanowi bowiem podstawę do budowania niezależności finansowej gospodarstwa domowego i jego bezpieczeństwa finansowego.

Głównym celem artykułu jest zidentyfikowanie i przedstawienie najważniejszych metod zwiększania odporności finansowej, stanowiącej warunek trwałej inkluzji finansowej gospodarstw domowych. Do celów pośrednich należy zaliczyć zdefiniowanie pojęcia odporności finansowej i wskazanie źródeł finansowania nieprzewidywanych wydatków przez Polaków. Wykorzystane metody badawcze to krytyczna analiza literatury przedmiotu, proste metody statystyczne i metoda sondażu diagnostycznego. Dane empiryczne zgromadzono metodą CAWI (*Computer-Assisted Web Interview*) we współpracy z Agencją Badań Rynku i Opinii SW Research w maju 2015 r.

1. Odporność finansowa gospodarstw domowych a problem wykluczenia finansowego

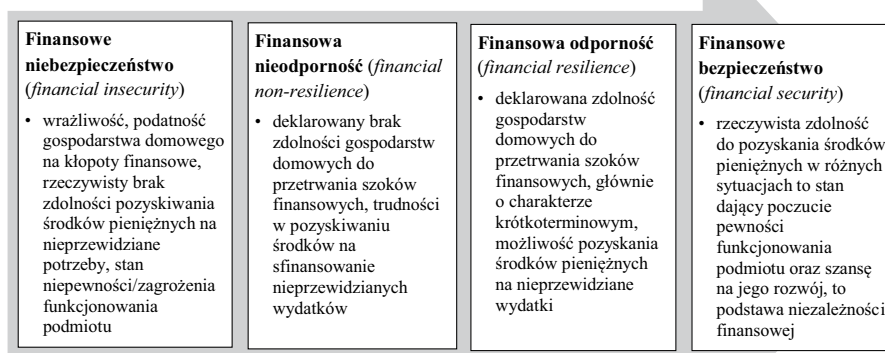
Pojęcie odporności (z łac. *resistere*), używane w obszarze nauk społecznych i ekonomicznych, można zdefiniować jako „zdolność podejmowania działań koniecznych do minimalizowania szkodliwych skutków wydarzeń i mobilizowania zasobów przyspieszających powrót do równowagi” [Bishop, Hydoski, 2009, s. 63]. Z jednej strony odporność oznacza pewien zestaw cech, inherentnych właściwości ustroju, podmiotu lub przedmiotu, które czynią go niepodatnym, wytrzymałym, niewrażliwym na oddziaływanie wpływających nań niekorzystnie czynników – niezależnie od jego świadomej woli. Z drugiej strony pod pojęciem tym kryje się zdolność ustroju do reakcji na oddziaływanie niekorzystnych czynników, może ona mieć charakter aktywny, tj. być kształtowana świadomie. Mówi się zatem o zdolności do nieulegania i znoszenia niekorzystnych uwarunkowań otoczenia, ale także o zdolności przeciwstawiania się im [Zabłocka-Kluczka, 2012, s. 93].

Odporność finansowa (*financial resilience*) to deklarowana, uprawdopodobniona zdolność gospodarstw domowych do przetrwania szoków finansowych, możliwość pozyskania środków pieniężnych na nieprzewidziane wydatki¹. Odnosi się ją głównie do wydarzeń nagłych, generujących potrzeby finansowe w krótkim okresie, np. nieszczęśliwy wypadek, choroba, kradzież, chwilowy spadek dochodów. Natomiast w kontekście umiejętności poradzenia sobie z problemami finansowymi o charakterze średnio- i długookresowym, wywołanymi przez takie okoliczności, jak: utrata pracy, niepełnosprawność, pożar domu, przejście na emeryturę, mówi się o bezpieczeństwie finansowym (*financial security*) gospodarstwa domowego.

Odporność finansowa jest warunkiem osiągnięcia finansowej niezależności gospodarstwa domowego, czyli stanu dającego zarówno poczucie pewności funkcyjono-

¹ Niektórzy naukowcy odporność finansową definiują szerzej, np. według B. O'Neill i J.J. Xiao [2006, s. 1] oznacza ona „odporność na wydarzenia losowe, zarówno negatywne (np. utrata pracy), jak i pozytywne (np. narodziny dziecka), które mają wpływ na dochody i/lub aktywa”.

wania podmiotu, jak i szansę na jego rozwój (rys. 1). Stanowi ona rezultat właściwego zarządzania ryzykiem codzienności, które objawia się m.in. jako ryzyko wpadnięcia w tzw. pułapkę losu, czyli doświadczenie pewnych nieprzewidzianych zdarzeń, pozbawiających ludzi zasobów majątkowych, przejawiających się doznaniem szoku dochodowego wywołanego nagłą utratą narzędzia do zarobkowania, zwolnieniem z pracy, gwałtowną utratą zdrowia itp. [Solarz, 2012, s. 72]. Urzeczywistnienie się ryzyka finansowego codzienności może skutkować poważnymi problemami dotyczącymi budżetu domowego, a czasami może prowadzić do nadmiernego zadłużenia czy nawet wykluczenia finansowego (*financial exclusion*).

Rys. 1. Miejsce odporności finansowej w procesie kształtowania finansowej niezależności gospodarstwa domowego

Źródło: opracowanie własne.

Wykluczenie finansowe, w myśl definicji ekspertów Komisji Europejskiej, oznacza niezdolność jednostek czy gospodarstw domowych do korzystania z koniecznych usług finansowych, w tym kredytów bankowych, przy jednoczesnym zapewnieniu, że są one odpowiednio dobrane do zgłaszanych potrzeb. Trudności tego typu sprawiają, że konsument zostaje pozbawiony szansy prowadzenia normalnego życia w społeczeństwie [*Financial Services Provision...*, 2008, s. 9]. Działania podejmowane przez państwo, instytucje finansowe czy osoby zagrożone ekskluzją, które mają zapobiegać lub rozwiązywać problem wykluczenia finansowego, nazywane są działaniami inkluzywnymi. Wśród nich na uwagę zasługuje wzmacnianie odporności finansowej gospodarstw domowych, które pozwala na osiągnięcie stanu trwałej inkluzji finansowej. Oznacza to, że wraz ze wzrostem odporności finansowej zmniejsza się prawdopodobieństwo wykluczenia finansowego, poza tym zwiększa się zdolność do pokonywania nie tylko mniejszych kryzysów finansowych, ale również takich, które przynoszą straty o dużej wartości i destabilizują sytuację finansową podmiotu w długim okresie.

2. Odporność finansowa Polaków w świetle badań pierwotnych i wtórnych

Międzynarodową bazę danych na temat wykluczenia finansowego prowadzi Bank Światowy. Nosi ona nazwę *Global Findex* i zawiera informacje dotyczące oszczędności, pożyczek, instrumentów rozliczeniowych czy zarządzania ryzykiem przez osoby fizyczne. Dane te gromadzone są we współpracy z agencją badawczą *Gallup World Poll* i finansowane przez Fundację Billa i Melindy Gates. *Global Findex* opiera się na wywiadach przeprowadzonych z ok. 150 000 osób z ponad 140 krajów. W opublikowanym w 2015 r. raporcie zamieszczono wyniki badań m.in. na temat *financial resilience* [Demirguc-Kunt i in., 2015, s. 54]. Respondentom zadano pytanie mające określić ich odporność na niespodziewane wydatki, które musieliby ponieść w następnym miesiącu. Kwota wydatków została zdefiniowana jako 1/20 DNB *per capita* w walucie lokalnej. Około 76% ankietowanych stwierdziło, że z bardzo dużym i dużym prawdopodobieństwem mieliby możliwość pozyskania takiej sumy, a 22% odpowiedziało, że absolutnie nie byłoby to możliwe w ich przypadku. Dla 1000 respondentów pochodzących z Polski dane te kształtują się odpowiednio na poziomie ok. 65% i 15% [World DataBank]. O dwa p.p. gorzej niż Polacy swoją sytuację ocenili Słowacy (17%), a aż o cztery p.p. – Czesi (19%). Natomiast zdecydowanie mniejszy w porównaniu z Polską odsetek osób, którzy zadeklarowali brak odporności finansowej dotyczy Niemiec (7%), co zapewne wiąże się z większą zamożnością tego społeczeństwa.

Bardzo ważne dla istoty finansowej odporności gospodarstw domowych jest rozpoznanie, z jakich źródeł są oni skłonni pozyskać środki na pokrycie niespodziewanych wydatków. W tym celu w maju 2015 r. przeprowadzono badania własne na reprezentatywnej próbie 800 polskich internautów (otrzymane wyniki skorygowano wagami analitycznymi do populacji mieszkańców Polski w wieku 18–65 lat, zapewniającymi reprezentatywność ze względu na płeć i kategorie wiekowe). W pierwszym etapie wyłoniono osoby niezależne finansowo. Najwięcej z nich (tj. ok. 19%) zadeklarowało, iż uzyskują miesięczne dochody netto na poziomie 2001–3000 zł, o 4,5 p.p. mniej liczna okazała się grupa respondentów o miesięcznych dochodach netto rzędu 1501–2000 zł, natomiast 105 osób (11,3% ogółu badanej populacji) wskazało na przedział 3001–4000 zł netto. W drugim etapie ankietowanym zadano następujące pytanie: „Wyobraź sobie sytuację, w której niezbędny Ci do wykonywania pracy zarobkowej samochód uległ kolizji i wymaga natychmiastowej naprawy. Koszt naprawy samochodu jest równy Twojemu miesięcznemu wynagrodzeniu. Skąd weźmiesz środki na naprawę samochodu?”. Uzyskane odpowiedzi przedstawiono na rys. 2.

Blisko 1/3 respondentów zadeklarowała, że naprawi samochód z posiadanych oszczędności, co świadczy o tym, iż mają oni zgromadzone środki pieniężne co najmniej w wysokości miesięcznego wynagrodzenia. Drugim w kolejności źródłem finansowania nieprzewidzianych wydatków okazali się być członkowie rodziny i znajomi, u nich wsparcia szuka 23,7% ankietowanych. Tylko nieco mniej osób (21,8%) stwierdziło, że posiada polisę AC i tym samym ubezpieczyciel pokryje im

Rys. 2. Źródła finansowania nieprzewidzianych wydatków przez Polaków

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

koszty niezbędnej naprawy. Około 13% respondentów nadzieję na rozwiązanie tej sytuacji pokłada w kredycie bankowym.

3. Wybrane sposoby zwiększania odporności finansowej gospodarstwa domowego

Zarządzanie kryzysowe gospodarstwem domowym, analogicznie jak zarządzanie kryzysowe przedsiębiorstwem, polega na zapewnieniu mu przetrwania i rozwoju. Najważniejsze okazują się tu umiejętności zapobiegania kryzysom przez wczesne wykrywanie zagrożeń w otoczeniu oraz rozwinięcie odporności podmiotu na kryzys, a także przygotowanie się do działania w kryzysie, jeżeli nie można go uniknąć. To działanie antycypacyjne, wyprzedzające przyszłe sytuacje zagrażające gospodarstwu domowemu, związane z budowaniem jego odporności finansowej. Na podstawie informacji pozyskanych z przeprowadzonych badań własnych można wskazać obszary, w których powinno się podejmować działania mające na celu rozwijanie odporności finansowej.

Pierwszym sposobem na zwiększenie odporności finansowej, pozwalającym zapewnić środki finansowe na nieprzewidziane wydatki, jest posiadanie „funduszu awaryjnego” (*emergency fund*). W marcu 2013 r. prawie 60% Polaków deklarowało, że nie posiada żadnych oszczędności. Natomiast wśród tych osób, które zgromadziły rezerwy finansowe, aż 31% twierdzi, że są to kwoty rzędu od 1-miesięcznych do 3-miesięcznych dochodów. Poza tym większość oszczędzających gromadziła środki finansowe jako rezerwę na sytuacje losowe (prawie 67% gospodarstw domowych) [Czapiński, Panek (red.), 2014, s. 75–77].

Parafrazując słowa rzymskiego pisarza i historyka Wegecjusza: „Chcesz pokoju, szykuj się do wojny” – można stwierdzić, że najlepszym momentem na zbudowanie poduszki bezpieczeństwa finansowego są czasy, kiedy gospodarstwu domowemu powodzi się najlepiej, ponieważ wtedy łatwo odłożyć pieniądze stanowiące zabezpieczenie na tzw. czarną godzinę. Jest to strategia oszczędzania z myślą o trudnych chwilach – *save*

for a rainy day [Kempson, 2009, s. 21–22]. Optymalna wielkość rezerw finansowych powinna wynosić zdaniem ekspertów od 3- do 6-miesięcznych wynagrodzeń, a w niepewnych czasach na rynku pracy nawet do kwoty rocznych dochodów.

Wiele gospodarstw domowych, szczególnie tych o niskich dochodach, nie ma motywacji do oszczędzania. Przekonać ma ich do tego efekt *cafe latte*, który został opisany przez D. Bacha, a chodzi w nim o to, iż rezygnacja z zakupu porannej kawy czy ciastka w barze i odłożenie ich pieniężnego ekwiwalentu na lokatę, pozwoli z czasem zgromadzić pokaźne oszczędności. Przy czym pojęcie kawy latte należy rozumieć szeroko i odnieść efekt do wszystkich drobnych wydatków, bez których można się obejść [Żelazek, 2013].

Drugim sposobem na zwiększenie odporności finansowej, pozwalającym przetrwać gospodarstwu domowemu szok finansowy, jest zadbanie o odpowiednią ochronę ubezpieczeniową. Umożliwia ona przeniesienie ryzyka negatywnych zdarzeń losowych na podmiot trzeci, tj. zakład ubezpieczeń. Jest to działanie racjonalne szczególnie w odniesieniu do następstw wypadków pociągających za sobą bardzo duże, nieprzewidziane wydatki finansowe, jak np. kradzież czy kosztowna naprawa uszkodzonego auta.

Z przeprowadzonych przez S. Smyczka badań dotyczących zachowań konsumentów na rynku finansowym wynika, że niewielu Polaków ubezpiecza swój majątek. 68,5% respondentów nie wykupiło żadnej dobrowolnej polisy ubezpieczeniowej (np. ubezpieczenie mieszkania, AC samochodu). Blisko 25% ankietowanych posiada tylko jedną polisę tego rodzaju, natomiast dwie lub więcej – zaledwie 6,6% [Smyczek, 2012, s. 114]. Z kolei w ostatnich dwóch edycjach Diagnozy Społecznej zapytano Polaków o gotowość wykupienia dodatkowego ubezpieczenia zdrowotnego, gdyby gwarantowało ono poprawę dostępu do usług medycznych i ich jakości. Jak się okazało, zainteresowanie tego rodzaju polisą jest niewielkie. W 2013 roku 3/4 respondentów odrzuciło możliwość wykupienia takiego ubezpieczenia. Zano-towano spadek zainteresowania dodatkowym ubezpieczeniem, mimo iż znacznie w tym okresie wzrosły realnie wydatki gospodarstw domowych na usługi w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej [Czapiński, Panek (red.), 2014, s. 134].

Wśród przyczyn słabego popytu na produkty ubezpieczeniowe najistotniejsze wydają się być niskie dochody gospodarstw domowych, uniemożliwiające bieżące opłacanie składek ubezpieczeniowych, oraz brak dostatecznej świadomości ubezpieczeniowej. W pierwszym przypadku coraz więcej mówi się o możliwości zaferowania osobom ubogim mikroubezpieczeń – prostych, tanich produktów ubezpieczeniowych z ograniczonym zakresem ochrony ubezpieczeniowej. Natomiast w drugim przypadku ważna staje się edukacja ubezpieczeniowa, która jest narzędziem kształtowania kompetencji finansowych.

Posiadanie odpowiedniego poziomu kompetencji finansowych (*financial capability*) stanowi niezbędny warunek właściwego zarządzania finansami osobistymi, umożliwia osiągnięcie i utrzymanie odpowiedniej odporności finansowej. *Financial capability* w szerokim pojęciu obejmuje wiedzę, umiejętności i odpowiedzialność

finansową [PRI, 2005, s. 4]. Podstawę stanowi wiedza finansowa, która pozwala zrozumieć sens pieniądza, właściwości produktów i usług finansowych, daje możliwość radzenia sobie w codziennych prostych kwestiach finansowych. Z kolei umiejętności finansowe objawiają się zdolnością do zastosowania posiadanej wiedzy w praktyce, zarówno w przewidywanych, jak i nieprzewidywanych sytuacjach, a także są niezbędne do podejmowania właściwych decyzji finansowych czy rozwiązywania problemów finansowych. Wreszcie ostatni z wymienionych elementów – odpowiedzialność finansowa – oznacza zdolność oceny wpływu podejmowanych decyzji finansowych nie tylko na osobistą sytuację finansową, ale także całego gospodarstwa domowego, a nawet szerszej społeczności. Wiąże się ona np. z kwestią odpowiedzialnego pożyczania, gdzie społecznie odpowiedzialny konsument produktów i usług finansowych uwzględni bieżące oraz przyszłe skutki swojej decyzji [szerzej: Solarz, 2014, s. 216–226]. Niewątpliwie odpowiedni poziom kompetencji finansowych pozwala uniknąć błędów, które mogą prowadzić do przykrych i długotrwałych konsekwencji, takich jak nadmierne zadłużenie czy wykluczenie finansowe, a tym samym wzmacnia odporność finansową gospodarstw domowych.

Wśród proponowanych działań, których celem jest zwiększanie odporności finansowej gospodarstw domowych na ewentualne kryzysy finansowe, należy wskazać na monitorowanie, redukcję wskaźników zadłużenia Dtl (*debt-to-income*) czy DstI (*debt service-to-income*). Pierwszy z nich pokazuje relację wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych i zobowiązań finansowych innych niż kredytowe do dochodu klienta w skali miesiąca [KNF, 2013, s. 9], a drugi przedstawia, jaki odsetek dochodów gospodarstwa domowego jest przeznaczony na obsługę zadłużenia. Jeśli chodzi o wielkości postulowane, to w Rekomendacji S można przeczytać, że każdy bank w Polsce samodzielnie ustala maksymalny akceptowalny poziom wskaźnika Dtl, wykorzystywany do oceny zdolności kredytowej klienta. KNF zaleca jednak szczególną ostrożność w przypadku sytuacji, gdy Dtl przekracza 40% (dla klientów o dochodach nieprzekraczających przeciętnego poziomu wynagrodzenia w danym regionie zamieszkania) oraz 50% (dla pozostałych) [KNF, 2013, s. 24].

Przy wysokich wartościach wymienionych wskaźników gospodarstwo domowe musi być świadome, że mogą mieć one negatywny wpływ na możliwość realizacji większych nieprzewidzianych wydatków finansowanych z kredytu. Inaczej mówiąc, osoba obciążona w znacznym stopniu różnymi pożyczkami posiada niższą zdolność kredytową i może nie otrzymać kolejnej pożyczki bankowej na pokrycie pilnych wydatków. Stanie ona w obliczu konieczności skorzystania z drogiej oferty firm pożyczkowych, a to jeszcze mocniej obciąży budżet domowy. Wobec tego im niższe wskaźniki zadłużenia, tym większa odporność finansowa gospodarstwa domowego.

Ostatnim obszarem, w którym należałoby prowadzić działania zmierzające do zwiększania odporności finansowej gospodarstw domowych jest kapitał relacyjny (społeczny). Według F. Fukuyamy kapitał społeczny oznacza „zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie” [Fukuyama, 2003, s. 169]. Jest on kategorią

socjologiczno-ekonomiczną opisującą takie wartości, jak: zaufanie, wzajemność, lojalność, uczciwość, odpowiedzialność, które są podstawą tworzenia sieci relacji społecznych. Wyniki badań własnych potwierdzają, że rodzina i znajomi stanowią bardzo ważne źródło pozyskiwania środków finansowych na nieprzewidziane wydatki. Dobre stosunki z bliższą czy dalszą rodziną, przyjaciółmi danego gospodarstwa domowego, kształtowane przez oferowaną pomoc materialną (pieniądze) i niematerialną (np. poświęcony czas) sprawiają, że może ono liczyć w sytuacji kryzysowej na odwzajemnione wsparcie. Poprawne relacje z pracodawcą zwiększają szanse otrzymania zaliczki na poczet przyszłego wynagrodzenia, a przyjazne stosunki wynikające z dotychczasowej współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami, np. właścicielem warsztatu samochodowego, uprawdopodobniają wydłużenie terminu zapłaty za naprawę. Budowanie trwałych relacji (kapitału relacyjnego) odgrywa zatem nieocenioną rolę we wzmacnianiu odporności finansowej gospodarstw domowych.

Zakończenie

Odporność finansowa gospodarstwa domowego jest bardzo ważnym czynnikiem decydującym o wrażliwości danego podmiotu na problemy finansowe mogące prowadzić do wykluczenia finansowego. Z przeprowadzonych badań wynika, że Polacy deklarują wysoką gotowość do poradzenia sobie z ewentualnymi szokami finansowymi, wskazując na różne źródła dochodów pozwalających sfinansować nieprzewidziane wydatki. Niemniej dla osiągnięcia trwałej inkluzji finansowej, czyli pełnego, niezagrożonego uczestnictwa w rynku produktów i usług finansowych, pożądane jest realizowanie działań mających na celu wzmacnianie odporności finansowej gospodarstw domowych. Wśród nich na uwagę zasługują: gromadzenie oszczędności celem powiększenia „funduszu awaryjnego”, optymalizowanie relacji zadłużenia do dochodów, korzystanie z odpowiednich ubezpieczeń, doskonalenie kompetencji finansowych, kształtowanie kapitału relacyjnego.

Bibliografia

- Bishop T., Hydoski F., *Odporność korporacji. Zarządzanie ryzykiem nadużyć i korupcji*, Wydawnictwo Studio Emka, Łódź 2009.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2013*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2014.
- Demirguc-Kunt A., Klapper L., Singer D., Oudheusden P. Van, *The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World*, Policy Research Working Paper 7255, World Bank, Washington 2015.
- Financial services provision and prevention of financial exclusion*, European Commission, 2008, ec.europa.eu/social [data dostępu: 15.04.2015].
- Fukuyama F., *Kapitał społeczny*, [w:] L. Harrison, S. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.

- Kempson E., *Framework for the Development of Financial Literacy Baseline Surveys: a First International Comparative Analysis*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 1, OECD Publishing 2009.
- KNF, *Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Warszawa 2013.
- O'Neill B., Xiao J.J., *Personal Finance Resiliency Assessment Quiz*, 2006, www.fermascholar.org/wp-content/uploads/2013/06/18-personal-finance-resiliency-assessment.pdf [data dostępu: 01.10.2015].
- PRI, *Why Financial Capability Matters*, Synthesis Report prepared by Social and Enterprise Development Innovations for the PRI Project „New Approaches for Addressing Poverty and Exclusion”, Report on „Canadians and Their Money: A National Symposium on Financial Capability”, Ottawa 2005.
- Smyczek S., *Nowe trendy w zachowaniach konsumentów na rynkach finansowych*, Wydawnictwo Placet, Warszawa 2012.
- Solarz J.K., *Nowi wykluczeni. Ryzyko finansowe codzienności*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Warszawa 2012.
- Solarz M., *Odpowiedzialne decyzje pożyczkowe jako instrument inkluzji finansowej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe UE w Katowicach” 2014, nr 198/2.
- World DataBank, databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=Global-Findex-%28Global-Financial-Inclusion-Database%29 [data dostępu: 01.10.2015].
- Zabłocka-Kluczka A., *Odporność organizacji na kryzys*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2012.
- Żelazek K., *Efekt latte: i ty możesz być bogaty*, „Rzeczpospolita” 2013, www.ekonomia.rp.pl/artykul/1034051.html [data dostępu: 02.05.2015].

Increasing Financial Resilience of Households as the Condition for Long-Lasting Financial Inclusion

Financial resilience means household capacity to survive financial shocks. The purpose of the article is to identify and present methods for increasing financial resilience as the condition for long-lasting inclusion of households. The following research methods were used: critical analysis of the subject literature, basic statistical methods and the diagnostic survey method. Based on the author's own research results the areas were identified where due actions should be taken in order to increase financial resilience. They are as follows: emergency fund increase, relation optimization of debt against income, taking advantage of adequate insurance, financial competencies improvement, relational capital formation.

Zwiększanie odporności finansowej gospodarstw domowych jako warunek trwałej inkluzji finansowej

Odporność finansowa oznacza zdolność gospodarstw domowych do przetrwania szoków finansowych. Głównym celem artykułu jest zidentyfikowanie i przedstawienie metod zwiększania odporności finansowej, stanowiącej warunek trwałej inkluzji finansowej gospodarstw domowych. Wykorzystane metody badawcze to krytyczna analiza literatury przedmiotu, proste metody statystyczne oraz metoda sondażu diagnostycznego. Na podstawie wyników badań własnych wskazano obszary, w których powinno się podejmować działania zwiększające odporność finansową. Są to: powiększanie „funduszu awaryjnego”, optymalizowanie relacji zadłużenia do dochodów, korzystanie z odpowiednich ubezpieczeń, doskonalenie kompetencji finansowych, kształtowanie kapitału relacyjnego.